

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİ İÇİN ÇEVRE ETİĞİNİN GEREKLİLİĞİ: TÜRKİYE'DE KONUYLA İLGİLİ YAPILAN ÇALIŞMALARIN DEĞERLENDİRİLMESİ

Derya SÖNMEZ**

Alındı/Received: 20.02.2018

Düzeltildi/Revised:25.03.2018

Kabul Edildi/Accepted: 22.04.2018

Özet

Çevre etiği, insanların doğaya ve çevreye karşı sorumluluğunu temsil eder. Bu sorumluluğu gelecek nesiller için üstlenme görevi ise yetişkin bireylere düşmektedir. Geleceğin eğitimli bireyleri arasında olacak ve topluma yön verecek olan yetişkin bireyler, üniversite öğrencileridir. Akademik bilgilerin artması, temel eğitim ve ortaöğretim kademelerinde çevre, doğa ve çevre eğitimi konularına daha fazla yer verilmesi, üniversitelerde önemli bilgi değişimlerinin ortaya çıkmasına bağlıdır. Üniversiteler, üniversite öğrencilerinin çevre etiği eğitimi konusunda gereksinimlerini karşılaması gerekmektedir. Günümüzde çevre ile ilgili dersler ve konular üniversitelerin belirli bölümlerinde okutulmaktadır. Üniversitelerde çevre ile ilgili derslerde ise çevre etiği konusuna değinilmemektedir. Geline bu noktada yürütülmekte olan eğitim programları ile çevre bilincine, çevre sorumluluğuna ve çevre etiğine sahip bireylerin yetiştirilmesi mümkün olmayabilir. Çevre etiği, içerisinde soyut kavramları barındırdığı için çevre etiği eğitimi soyut düşünme becerisine ulaşmış kişilere verilmelidir. Bu doğrultuda soyut düşünme becerisine ulaşmış olan üniversite öğrencilerine çevre etiği eğitimi verilmelidir. Bu sayede üniversite öğrencilerine çevre etiğine ilişkin bir bakış kazandırılarak, bireylerin çevresi ile bütünlüğünü ve bu bütün içerisinde konumunu kavraması sağlanabilecektir.

Anahtar Kelimeler: Çevre eğitimi, Çevre etiği, Üniversite öğrencileri.

THE NECESSITY OF ENVIRONMENTAL ETHICS FOR UNIVERSITY STUDENTS: EVALUATION OF WORKS ON THE SUBJECT IN TURKEY

Abstract

Environmental ethics represents people's responsibility against the nature and the environment. It is the responsibility of adults to undertake this responsibility for future generations. Adult individuals, who will be the educated ones among this people and will guide the society, are university students. In order to increase academic knowledge and to be given place more to the topics of nature, environment and environmental ethics at the primary and secondary levels, depend on to come out considerable information changings at universities. Universities need to provide the necessities of their students about the education of environmental ethics. Today, courses and subjects related to the environment are taught in certain parts of the universities. However, environmental ethics are not mentioned in the courses related to environment at universities. At this point with current education programs, it may not be possible to educate people who have environmental awareness, responsibility and ethics. Because environmental ethics contains abstract concepts, its education should be given to those who have reached abstract thinking ability. In this direction, environmental ethics education should be given to university students who have reached abstract thinking skills. In this way, as the university students gain an attitude towards environmental ethics, it can be provided the environmental integrity of individual and to apprehend their position in this integrity.

Keywords: Environmental education, Environmental ethics, University students.

** Yüksek Lisans Öğrencisi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Fen Bilgisi Eğitimi Anabilim Dalı, deryasnmz@hotmai.com

1. GİRİŞ

Geride bıraktığımız yüzyıl, bilim ve teknolojide büyük buluşların ve atılımların yapıldığı, insanlık tarihinde birçok küresel değişimin yaşandığı, kentleşme, sanayileşme, bilgi ve kalkınma yüzyılı olarak tarih kitaplarında yerini almaktadır. Disiplinler arası ve çok boyutlu bir konu olan çevre, yeni yüzyılımızın siyasi, felsefi, ekonomik, kültürel, sosyal ve etik boyutları ile tartışmaların odak noktasında yerini almış, önemli bir sorunsal olarak ulusal ve uluslararası gündemdeki yerini korumaktadır (Atasoy, 2006).

İnsan türünün yüzyıllardır doğayı egemenliği altına almaya çalıştığı, bu gayretin doğaya zarar verdiği ve zamanla birçok çevre sorununa yol açtığı dile getirilmektedir. Ama hayatta kalmak için mücadele etmek zorunda olduğu birçok güçlü yırtıcıyla karşılaştırıldığında insanın, nispeten uzun süren bebeklik dönemini de dikkate alarak fiziksel açıdan zayıf bir yaratık olduğu hatırlanmalıdır. Bu nedenle vahşi doğanın ortasında hayatta kalabilmek için, bir yandan zorlu doğa koşulları bir yandan kendisinden oldukça güçlü varlıklarla mücadele ederken, insanın aklıyla doğayı kontrolü altına almayı hedeflemesi anlaşılabilir. Böylesi bir hedef ya da hayal zaman içinde “önce insan” düşüncesini de pekiştirmiştir (Özer, 2017).

Havanın, suyun, toprağın kısacası çevrenin son derece vurdumduymaz bir şekilde kirlenmesinin, bitki ve hayvanların katledilip öldürülmesinin bir nedeni, insanların onları bir eşya gibi görmelerinden ileri gelebilmektedir. Bu sorunun bir diğer nedeni de insanların bu kaynakların ve canlıların bir gün tükeneceğini ve yok olacağını düşünmemeleridir. Bu sebepler göz önüne alındığında, insanlar düşüncede sınırsız bu kaynakları kullanmada herhangi bir kurala bağlı kalmamayı tercih etmektedir. Diğer bir yandan da verdikleri zararların doğanın geri dönüşümcü etkisi yardımıyla ortadan kaldırılacak nitelikte küçük etkiler olduğunu düşünmeleridir (Bülbül, 2013).

1.1. Çevre-İnsan İlişkisi

İklim değişikliği, ormansızlaşma, asit yağmuru, türlerin yitimi, ozon seyrekleşmesi, pestisit kirliliği, genetiği ile oynanmış gıdalar. Bunlar 20. yüzyılın son döneminde hayatımıza girmiş, giderek daha da yakıcı hale gelmiş ve 21. yüzyılda da bu eğilimi sürdürecektir sorunlardır. Gelişmekte olan dünyamızda bu çevre sorunlarını duymamış birine rastlayamayacağınız gibi, bu çevresel çürümenin sosyal, politik ve ekonomik alanlarda bazen neden bazen sonuç halinde yarattığı sonuçları kabul etmeyecek birini bulmak daha da zor olacaktır (Dobson, 2016).

Bireyler, gereksinimlerini karşılamaya yönelik gerçekleştirdikleri etkinlikler; çevreyi birçok yönden olumsuz etkilemekte ve çevre kaynaklı sorunların artmasına neden olmaktadır. İnsan kaynaklı çevresel bozulmalar çevreye sahip olunması gerektiğini savunan akımların da ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bireylerin çevre bilinçlerinin gelişmesi ve çevrenin korunmasına yönelik önlemlerin alınma fikrini geliştirmiştir (Sungur, 2017).

Kendilerini çevrenin hâkimi olarak gören insanlar çevrenin sahip olduğu doğal kaynakları hoyratça harcamış, çevreyi bilinçsizce kullanmış ve nihayetinde büyük çevre sorunlarının ortaya çıkmasına neden olmuşlardır. Çevrenin değerini, hayatındaki yerini ve önemini anlayan insanlar sebep oldukları çevre sorunlarına çözüm arayışına girmişlerdir. Dünya genelinde konferanslar düzenlenmiş, çevre korumaya yönelik birçok kuruluş faaliyet göstermeye başlamıştır. İnsanlarda çevre bilincinin uyanmaya başladığı bu dönemde var olan çevre sorunlarının çözümlerine yönelik büyük adımlar atılmaya başlanmıştır. Oysaki çevre sorunlarına yönelik yapılabilecek en iyi müdahale sorunların oluşmasını önlemektir. İnsanlar çevreye karşı duyarlı ve çevre bilincine sahip olurlarsa çevre sorunları

önlenmiş olur. Bu da ancak bireylere etkili bir çevre eğitiminin verilmesiyle sağlanabilir (Yıldız, 2014).

1.2. Çevre Eğitimi

Çevre eğitiminin doğuşu, gelişimi ve yaygınlaşması, dünyada çevre bozulmasındaki uyanışa ve çevre koruma arayışına denk düşmektedir. Buradan hareketle, oldukça yeni bir eğitim alanı olan çevre eğitimi en yalın haliyle, insanoğlunun doğayı yok etmeden yaşamını sürdürebilmesi için zorunlu hale gelen bilişsel, duyuşsal ve devinişsel dönüşümün başlıca yoludur. Çevre eğitiminden, bireylerin içinde bulunduğu doğayı bütünüyle tanınması, insan faaliyetlerinin yol açtığı olumsuz sonuçların farkına varması, buradan hareketle arzulanan tutum ve değerlere dayalı davranışları sergilemesi yönünde etkili olması beklenmektedir. Çevre eğitiminin bilişsel boyutu, doğanın yapısı ve işleyişini, insan doğa ilişkisini ve doğa üzerindeki insan etkilerinin gelecekteki sonuçlarını bilme, tanıma ve öngörme v.b. şeklinde yeterliliklere karşılık gelmektedir. Duyuşsal boyut, çevre eğitiminin en karakteristik özelliğini oluşturmaktadır. Çünkü bilme ve tanımanın ötesinde, canlı ve cansız diğer varlıklarla empati içine girme, duygusal bağlar kurma, önemseme, değer verme, koruyucu tutumlar sergileme v.b. duyuşsal süreçler çevre eğitiminin özünü oluşturmaktadır. Çevre eğitiminin çağımızın karmaşık sorunlarıyla baş edebilme yetkinliğini kazandırmaya yönelik davranışsal bir süreç olduğunu belirtmek gerekir (Özdemir, 2016).

Çevre eğitimi, ülkemizde 1991 yılından itibaren örgün eğitim kurumları olan okullardaki yerini almıştır. Günümüzde ise ilkokuldan üniversiteye kadar çevre adı altında dersler yer almamakta çeşitli derslerin müfredatı içinde zaman zaman çevre konularına yer verilmektedir. Üniversitelerde ise belirli fakültelerin belirli bölümlerinde Çevre Eğitimi, Çevre Bilimi, Ekoloji gibi dersler yer almaktadır. Çevre duyarlılığını arttırmak, bireylere sorumluluk kazandırmak için etkili bir eğitimin önemi gündeme gelirken, bu bağlamda okullarda çevre eğitime daha çok yer verilmesi gerektiği gözler önüne serilmektedir (Bilge, 2015).

Olgun bireylerin gelecek nesillerin çıkarları doğrultusunda sorumlu davranmaları beklenir. Gelecek nesillerin mümkün olduğu ölçüde iyi bir yaşam standardına sahip olmaları için mevcut neslin aşırı oranda fedakârlık yapmasını gerektirmeyecek kadar çevrenin tadını çıkarabileceklerini garanti ederek bir sorumluluk yüklemelidir. Sorumlu olmanın ve fark yaratmanın çeşitli yollarından birisi bilginin artırılmasıdır ve bu tepkinin etkinliğini yükseltmenin gerekli yollarından biridir (Gautier,2014).

1.3. Üniversitelerde Çevre Eğitimi ve Çevre Etiği

Ülkemizde çevre eğitimi adına yapılması gerekenler lisans düzeyine kadar sınırlı bir şekilde uygulanmakta, lisans düzeyinde yapılanlar ise oldukça azdır. Lisans düzeyinde yapılan çevre eğitimi, bazı fakültelerin belirli bölümlerinde ders olarak okutulmakta, içeriği dersi veren öğretim elemanın tercihinine bırakılmış bir şekilde sürdürülmekte ve çok az bölümde ise uygulamalarla desteklenmiş olarak yürütülmektedir. Böylesine durağan; uzak, yakın hedefleri olmadan, az sayıdaki fakülte ve bölümde çevre veya çevre eğitimi dersleri okutularak, çevreye yönelik olumlu tutum, davranış ve paradigma sahibi bireyler yetiştirmek mümkün olmayabilir. Geleceğin eğitilmiş bireyleri arasında olacak ve topluma yön verecek lisans öğrencilerinin yetiştirildiği sınıf, bölüm, fakülte farkı gözetilmeksizin; her branşta, branşın içeriğine uygun olarak, üniversite öğrencilerinin çevre eğitimi gereksinimlerinin karşılanması gerekmektedir (Önder, 2015).

Akademik bilgilerin çoğalması, ilkokul ve ortaokullarımızda doğaya daha fazla yer verilmesi, yüksek öğretimde önemli bir değişimin ortaya çıkmasına bağlıdır. Üniversitelerin bütün öğrenciler için bir ekolojik okuryazarlık hedefi belirlemesi gerekmektedir. Ekolojik gerçeklere odaklanması,

yalnızca üniversite düzeyi için değil tüm eğitim düzeyleri için çok önemlidir (Louv, 2012). Bu doğrultuda öğrencilere ilkokuldan başlanarak çevre etiği eğitimi verilerek, doğanın ilişki düzeni, doğal ekolojik sistem, doğal beslenme zinciri ve doğal kaynakların tüketimine ilişkin bilgilendirilmeleri gerekmekte olup bu eğitimin lisans bazında da devam ettirilmesi gerekmektedir. Bu sayede çevre etiğine ilişkin bütünsel bir bakış kazandırarak, bireyin, çevre ile bütünlüğü ve bu bütün içerisindeki konumunu algılaması sağlanabilecektir (Sungur, 2017).

İnsanlar çevreden ayrı varlıklar değildir. Çevreye aittirler. İnsan türü o kadar başarılı olmuştur ki dünyayı geride bırakmıştır. Ama doğaları gereği homo sapiensler (insanlar) neler olduğunu görme, bunun üzerinde düşünme ve hatalarını düzeltme yeteneğine sahiptirler (Gautier, 2014). Etik, özünde bir duruma, bir şeye ilişkin değer biçme etkinliğidir. Bu anlamda etik, insanın değer yargılarına göre şekillenir. Sonuç olarak, her bir etik tercihin geri planında ona yön veren değer yargısı yer almaktadır (Özdemir, 2016).

Etik, çevre duyarlılığının ortaya çıkmaya başladığı 1960'lı yıllara kadar toplumsal yaşamı düzenlemesiyle sınırlı hükümler olarak varlığını sürdürmüştür. Ancak, çevre sorunlarının iyice görünür hale gelmesi ve çevrenin dünyanın bu şekilde gündemine girmesiyle birlikte etiğin insanın doğaya ilişkin edimlerini içine alarak yeni bir boyut kazandığı görülmektedir. Böylece insanın doğaya bakışına yön veren yeni bir etik dalı olarak çevre etiği doğmuştur (Özdemir, 2016).

Çevre etiğinin gücünü artırması ve toplumda taban bulması, toplumsal alanda sağlayacağı uzlaşma ile yakından ilgilidir. Çünkü toplumsal alanda herhangi bir uzlaşma sağlanmadan çevrenin korunması düşünülemez. Bu nedenle, sıkıntıların aşılmasında çevre etiğinin amacının topluma, teorik ve zor anlaşılabilir bir yapıdan çıkarılması gerekir. Sade ve anlaşılabilir şekilde ulaşan çevre etiği toplumda daha kolay benimsenen bir değer haline gelecektir (Kılıç, 2008).

Çevreye yönelik etik kaygılar ve ekolojik anlayışın artması, bireylerin soyut düşünme becerisinin kazanmasına bağlıdır; çünkü ekolojik döngü zaman içerisinde çok geniş ve mikroskobik olduğundan doğrudan algılanamaz ve fark edilemez. Bu nedenle çevre etiği farkındalığının oluşturulabilmesi için bireylerin soyut düşünme becerisine ulaşmış olması gerekmektedir. Çevre ve doğa eğitiminde, empati ve keşif çocuk gelişiminin uygun ve kritik dönemlerinde teşvik edilip, ortaya çıkarılması ve geliştirilmesiyle birlikte çevreyle kurulan bağın toplumsal eylemliliğin kaynağı olarak rol oynayabilecektir (Sobel, 2014).

Mevcut neslin gelecek için isteyerek fedakarlıklarda bulunduğu geleceğe dönük yatırımlar vardır. Eğitim genellikle çoğunluk tarafından desteklenen, bu tür yatırımlardan biridir. Esasında eğitim gelecek için yapılacak önemli bir yatırım aracıdır; çevre sorunlarıyla ilgili zaruri bir yatırımdır. Durumun gerçekliği ile yüzleşmek ve bunu değiştirmek için harekete geçmek ancak insanlar sorunlar konusunda yeterince bilgilendirilir ve önerilen eylemleri değerlendirecek kadar eğitilirse mümkündür. Politikacılar tarafından öne sürülen niceliksel seçenekleri değerlendirebilmeleri için eleştirel düşünebilme yeteneklerinin geliştirilmesini gerektirmektedir (Gautier, 2014).

Çevre konusunda verilen eğitimlerin eksiklik veya yokluğundan dolayı çevre sorunları her geçen gün artarak daha çok etkisini göstermeye devam etmektedir. Çevre sorunlarına bir çözüm bulunmadığı takdirde doğa geri dönülemez bir yıkıma uğrayacak ve doğada bulunan tüm canlı ve cansız varlıklar zarar görecektir. Hatta sadece şimdiki kuşaklar değil; gelecek kuşakların hayatı da tehlikeye atılmış olacaktır. Çevre bilincinin sağlanması amacıyla da özellikle de eğitimde çevre etiği kavramının pratiğe dönüştürülmesi sağlanmalıdır. Çünkü çevre etiği sayesinde çevre sorunlarına çözüm bulmak kolaylaşacaktır. Çevre etiği, çevreye yönelik olumlu tutum ve bilinci oluşturacak;

olumlu çevresel tutum ve bilinç ise çevreye yönelik olumlu davranışları ortaya çıkaracaktır (Özer,2015).

1.4. Çevre Etiği Yaklaşımları

Ahlak felsefesinin bir dalı olarak ortaya çıkmış olan çevre ahlakı, ülkemizde yeterince yer edinmemiş ve yeterince tartışılmamış olsa da bugün birçok ülkenin okul ve üniversitelerinde ders olarak okutulmaktadır (Atasoy, 2006). Etik yaklaşımlar genel olarak insan yaşamına dair saygıyı arar. Çevre etiği buna ilave olarak insan dışı varlıkları da düşünme sorumluluğu yüklemektedir. Çevre etiği, ahlaki değerlerin ne olduğunu, kime/neye yönelik olduğunu, bireylerin yükümlülüklerinin ne olduğu çevreyi de dikkate alarak açıklar ve bunu sürdürür (Sungur, 2017).

Çevre etiği yaklaşımları, insanın çevreye ilişkin değer yargılarına göre şekillenir. Sonuç olarak, çevreye yönelik her bir etik tercihin arka planında ona yön veren değer yargısı yatmaktadır. Çevreye yönelik etik yaklaşımlar, insanın doğaya yönelik bakışına göre değişkenlik gösterir (Özdemir, 2016). Bu bağlamda çevre etiği yaklaşımlarını antroposentrik (insan-merkezci), ekosentrik (çevre-merkezci) ve biosentrik (canlı-merkezci) olarak ele alabiliriz.

Antroposentrik (insan-merkezci), evrende insan türünün diğer bütün canlıların üstünde tutan ve doğada her şeyin insan için var olduğu benimseyen inancı ifade eder. Antroposentrik etik anlayışına göre, canlı ve cansız bütün varlıklar insana yarar saptığı fayda ölçüsünde değerlidir ve etik statü kazanır. Bu durumda, insanın doğadan yararlanmasına hizmet edecek eylem ve davranışlar etik olarak doğrudur. Bilimin ve teknolojik atılım, ekonomik kalkınma, sürekli ilerleme v.b. yollarla insan doğa üzerinde egemenlik kurduca ve daha etkin şekilde yararlandıkça insanın refahı sağlanabilir (Özdemir, 2016).

Geleneksel etik ilkelerin çevre sorunlarına uygulanmasıyla ortaya çıkan çevre etiğinin ilk yaklaşımı, insan merkezci çevre etiği olarak adlandırılmaktadır. Bu yaklaşıma göre, yalnızca insan ahlaki bir değere sahiptir. İnsanın doğal dünyaya karşı sorumlulukları olduğu kabul edilse de, bu sorumluluklar “doğrudan” değil, “dolaylı”dır. İnsan merkezci çevre etiği, gelecek kuşakların ahlaki sorumluluğunun konusu yapılması suretiyle kendi içinde bir gelişim göstermiştir. Böyle bir gelişime rağmen yaklaşımın yine de insan merkezci oluşunun nedeni, sorumlulukları henüz doğmuş olmayanları kapsayacak biçimde genişletirken, ahlaki açıdan yine sadece insanların ahlaki ilgi alanına alınmasıdır (Des Jardins, 2006).

Antroposentrik (insan-merkezci) etik yaklaşımlara alternatif olarak ortaya atılan ekosentrik (çevre-merkezci) etik, çevresel varlıkların araçsal değeri yerine içsel değerini esas alır ve insanın diğer canlılarla uyumlu yaşam sürdürülebilmesinin yollarını ortaya koyar. Çevre-merkezci etiğe göre, çevre bozulmasının ana nedeni antroposentrik (insan-merkezci) etiğin öne çıkardığı bilimsel ve teknolojik ilerleme yoluyla doğa üzerinde hakimiyet kurma çabasıdır. Bu durum, bir taraftan doğanın tahrip edilmesine yol açmakta, diğer yandan ise insanın gittikçe doğadan uzaklaştırmaktadır (Özdemir, 2016).

Biosentrik (canlı-merkezci) etik yaklaşımının özünde, bütün canlıları herhangi bir ayrıma tabi tutmadan onları eşit kabul etmek vardır. Ancak bu mutlak bir eşitlik anlamına gelmemektedir. Sadece canlı olmak ahlaki bir değer sayılmak için yeterlidir. Bu nedenle bütün yaşam içsel bir değere sahiptir. Bu anlayış nedeniyle canlı merkezli yaklaşım, insan merkezli yaklaşımdan belirgin bir şekilde kopuşu ifade etmektedir (Kılıç, 2008).

1.5. Araştırmanın Amacı

Ulaşılan literatür ışığında Türkiye’de çevre etiği ile ilgili üniversite öğrencilerine yönelik yapılan çalışmaların sayısının yetersiz olması nedeniyle bu çalışma kapsamında çevre etiği ile ilgili çalışmalar değerlendirilmeye çalışılmış ve özellikle Türkiye’deki gelecek çalışmalara bir bakış açısı kazandırmak hedeflenmiştir. Buradan hareketle çalışmanın genel amacı, Türkiye’de üniversite öğrencilerine yönelik çevre etiği konusu ile ilgili yapılan araştırmaların etkililiğini değerlendirmektir.

2. YÖNTEM

Araştırma nitel bir desene sahiptir. Nitel araştırma gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel sürecin izlendiği araştırma olarak tanımlanır (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Araştırmada Türkiye’de üniversite öğrencilerine yönelik çevre etiği konusunda yapılan alan yazı taranmış ve elde edilen veriler doküman analizine uygun olarak incelenmiştir.

3. BULGULAR

Deniş ve Genç (2007), çevre bilimi dersi alan ve almayan sınıf öğretmenliği bölümü öğrencilerinin çevre bilgilerini ve çevreye yönelik tutumlarını belirlemek amacıyla yaptıkları çalışmada, Çevre bilimi dersi alan ve almayan öğrencilerin çevreye yönelik olumlu tutuma sahip oldukları tespit edilmiştir. Ancak çevre bilgisi testinde çevre bilimi dersi alan öğrencilerin daha başarılı olduğu belirlenmiştir.

Karahan (2009) çalışmasını hemşirelik öğrencilerinin ekosentrik (çevre-merkezci), antroposentrik (insan-merkezci) ve çevreye yönelik antipatik tutumlarını belirlemek amacıyla planlanmış ve gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın evrenini 2008-2009 öğretim yılında İstanbul Üniversitesi Florence Nightingale Hemşirelik Yüksekokulu’nda öğrenim gören toplam 525 ve İstanbul Üniversitesi Bakırköy Sağlık Yüksekokulu Hemşirelik Bölümünde 2008-2009 öğretim yılında öğrenim gören toplam 209 öğrenci oluşturmuştur. Araştırma bulgularına göre ikinci sınıf öğrencilerinin ekosentrik (çevre-merkezci) tutum puan ortalaması, üçüncü ve dördüncü sınıf öğrencilerinin ekosentrik (çevre-merkezci) tutum puan ortalamasından daha düşük çıkarken, ikinci sınıf öğrencilerinin çevreye yönelik antipatik tutum puan ortalamasının üçüncü ve dördüncü sınıf öğrencilerinin çevreye yönelik antipatik tutum puan ortalamasından daha yüksek çıkmıştır. Öğrencilerin annelerinin eğitim durumu, aile gelir düzeyleri, en uzun yaşadıkları yerleşim birimleri ve herhangi bir çevre kuruluşuna üye olma durumu ile ekosentrik (çevre-merkezci), antroposentrik (insan-merkezci) ve çevreye yönelik antipatik tutum puan ortalamaları arasında bir ilişki saptanmamıştır. Sonuç olarak hemşirelik öğrencilerinin ekosentrik (çevre-merkezci) ve antroposentrik (insan-merkezci) tutuma sahip olduğunu saptamıştır.

Saka ve ark. (2009) çalışmalarında son sınıf öğrencilerinin çevre etiğine yönelik tutumlarını tespit etmeyi amaçlamışlardır. İki üniversiteden, farklı eğitim programlarında okuyan (fen eğitimi, okul öncesi eğitimi, ilkökul eğitimi, sosyal bilimler eğitimi) son sınıf öğrencileri bu çalışmaya katılmıştır. Araştırmanın sonuçlara göre ilkökul eğitimindeki öğretmen adayları diğer eğitim programlarına göre çevreye daha ilgili olduğu, okul öncesi öğretmenliğinde öğrenim gören öğrencilerin diğer programlara göre çevreye daha az ilgili olduklarını belirlemiştir. Kursu katılan katılımcıların çevre merkezci ilgisi kursu katılmayanlara göre daha yüksektir. Buna dayanarak çevresel kursların son sınıf öğrencilerinin çevresel ilgisi üzerinde pozitif etki bıraktığı sonucuna varılmıştır.

Karakaya (2009) çalışmasında insanı merkeze alan ve almayan yaklaşımlara göre eğitim fakültesi son sınıf öğrencilerinin çevreye yönelik bakış açılarını bazı değişkenler bakımından tespit

etmeyi amaçlamıştır. Araştırma sonucuna göre eğitim fakültesi son sınıf öğrencilerinin çevreye yönelik bakış açılarının daha çok doğa merkezli yaklaşımlara yakın olduğu; aynı zamanda öğrencilerin cinsiyetlerine, öğrenim gördükleri bölümlere, yetiştikleri çevrelere, bir kütüphaneye sahip olma durumlarına, okudukları kitap türlerine göre anlamlı bir farklılık olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Bakar (2010) tarafından gerçekleştirilen çalışmada ise fen bilimleri öğretmen adaylarının, fen bilimleri dersinde biyoetik konularının öğretiminin gerekli olup olmadığına, biyoetik konularının ele alındığı derslerde karşılaşılabilecek sorunlara ve bu sorunların çözümüne yönelik uygulama ve görüşlerinin değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Araştırma sonucunda elde edilen verilere göre öğretmen adaylarının ahlak, etik ve biyoetikle ilgili çeşitle düşünce ve bilgilerinin geliştiği belirlenmiştir.

Tuncay (2010) çalışmasında fen bilimleri öğretmen adaylarının yerel ve genel çevre sorunlarına karşı sergiledikleri etik usamlama örüntülerini incelemiştir. 2008-2009 güz ve bahar dönemleri süresince, Orta Doğu Teknik Üniversitesinde kayıtlı bulunan 120 fen bilimleri öğretmen adayına yerel ve genel çevre sorunları ile ilgili durum hikâyeleri dağıtılmış ve çalışmaya katılmış olan 16 fen bilimleri öğretmen adayı ile mülakatlar yapılmıştır. Analizler katılımcıların yerel ve genel çevre sorunları karşısında çoğunlukla ekosentrik (çevre-merkezci) etik usamlama örüntüsü sergilediklerini ve çevre sorunlarının yerel ve genel olmasına göre ekosentrik (çevre-merkezci) ve antroposentrik (insan-merkezci) etik usamlama örüntülerinin istatistiksel olarak anlamlı fark gösterdiklerini ortaya koymuştur. Cinsiyet faktörü katılımcıların etik usamlama örüntüleri üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkiye sahip olmazken, sınıf seviyesinin etik usamlama örüntüleri üzerinde anlamlı etkisinin olduğunu saptamıştır.

Şenyurt ve ark. (2011) çalışmalarında, üniversite öğrencilerinin çevresel konulara karşı duyarlılıklarını incelemiştir. Araştırma sonucunda, öğrencilerin çevreye karşı tutumları öğrencilerin cinsiyetlerine ve okul bölümlerine, daha önce çevreyle ilgili ders alıp almamalarına göre önemli farklılıklar gösterdiği ve üniversite öğrencilerinin annelerinin eğitim durumuna, ailelerinin gelir düzeyine göre önemli bir farklılık göstermediği tespit edilmiştir.

Erten ve Aydoğdu (2011) çalışmalarında Türk ve Azerbaycanlı öğretmen adayı öğrencilerin Ekosentrik, Antroposentrik ve çevreye karşı olan antipatik tutumlarını ele almışlar ve iki ülke öğrencileri arasındaki farkları ortaya koymaya çalışmışlardır. Araştırmanın sonucunda Türk ve Azerbaycanlı öğretmen adaylarının insan merkezli tutumları arasında anlamlı bir farklılık olmadığı, çevre merkezli tutumlarında ise Türk öğretmen adaylarının Azerbaycanlı öğretmen adaylarına göre daha çevre merkezli tutumlara sahip oldukları tespit edilmiştir. Türk öğretmen adaylarının daha fazla çevre merkezli tutuma sahip oldukları için Azerbaycanlı öğretmen adaylarına göre çevreye karşı olan antipatik tutumlarının daha düşük olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Özdemir (2012) çalışmasında üniversite öğrencilerinin etik tutumlarından hareketle çevreciliklerini belirlemeye çalışmıştır. Araştırmada araştırmacı tarafından geliştirilen 'Çevre Etiği Ölçeği' kullanılmıştır. Öğrencilerin sıkı insan merkezliği, zayıf insan merkezliği, insancıl çevre merkezliği ve sıkı çevre merkezliği şeklindeki çevrecilik akımlarının ne derece yer tuttuğunu belirlemeye çalışmıştır. Bu araştırmaya göre öğrencilerin insan dışındaki varlıkların araçsal ve içsel değerlerini önemseyen ılımlı çevrecilik eğiliminde olduğu ortaya çıkmıştır. Ayrıca katılımcıların çevreye yönelik etik eğilimlerinde tanrı merkezci, çevre merkezci ve bireyci çevre etiği gibi yaklaşımların ağırlıklı olarak ortaya çıktığını belirlemiştir.

Sürmeli ve Saka (2013) çalışmasında öğretmen adaylarının çevre etiği yaklaşımları incelenmiştir. Araştırmanın sonucunda öğretmen adaylarının güçlü biyosentrik ve ekosentrik

yaklaşımları olduğu, çevre etiği yaklaşımlarının cinsiyete ve bölümlere bağlı olarak bir farklılık göstermediği tespit edilmiştir.

Uzel (2014) çalışmasında biyoloji öğretmen adaylarının çevre sorunlarına yönelik ahlaki muhakemelerini incelemiştir. Öğretmen adaylarının ahlaki muhakeme örüntülerini etkileyen faktörleri belirlemek için yarı yapılandırılmış görüşmeler yapılmıştır. Biyoloji öğretmen adaylarının su sorunu, iklim değişikliği ve biyolojik çeşitlilik konulu senaryolara verdikleri görüşler değerlendirildiğinde, genel anlamda en yüksek insan merkezli ahlaki muhakeme örüntüsüne ait ifadelerin kullanıldığı anlaşılmıştır. Bununla birlikte, doğa merkezli ve çevresel olmayan ahlaki muhakeme örüntüsü ifadelerinin hemen hemen birbirine yakın olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca, ilk konu olan su sorununda öğretmen adayları ağırlıklı olarak insan merkezli ahlaki muhakeme örüntüsüne ait ifadeler kullanırken, son konu olan biyolojik çeşitlilik konusunda insan ve doğa merkezli ahlaki muhakeme örüntüsü ifadeleri birbirine eşit hale gelmiştir. Öğretmen adaylarının çevre konularına karşı küresel bakış açısından ziyade toplumsal bakış açısı ile yaklaşma eğiliminde oldukları görülmüştür. Biyoloji öğretmen adaylarının ahlaki muhakeme örüntülerini etkileyen 11 faktör; insan yaşamına etkisi; deneyimler; görev, sorumluluk ve ilkeler; çevre bilgisi ve bilinci; duygularla yaklaşım; evrensel değerler; medya/popüler kültür; milli değerler; dünyadaki siyasi, sosyal ve ekonomik dengeler; dini inançlar; kararsızlık ve çelişki olarak belirlenmiştir.

Özer (2015) çalışmasında ‘Çevre Etiği Farkındalık Ölçeği’ geliştirmiş ve bu ölçeği 2013-2014 bahar döneminde öğrenim gören çeşitli üniversitelerdeki 3. ve 4. Sınıf fen bilimleri öğretmen adaylarına uygulamıştır. Araştırma sonucuna göre öğrencilerin çevre etiği farkındalıklarında sınıf seviyelerine göre bir fark bulunamamıştır. Ancak üniversitelerin bulunduğu bölgeye göre çevre etiği farkındalıklarında bölgeler arasında anlamlı farklılıkların olduğu tespit edilmiştir. Cinsiyete göre çevre etiği farkındalığında kızların lehine olduğu görülmüştür.

Özer ve Keleş (2016) üniversitelerin fen bilgisi öğretmenliği anabilim dalında öğrenim gören öğrencilerin çevre etiği farkındalıklarını belirlemek için “Çevre Etiği Farkındalık Ölçeği” geliştirme çalışması yapmışlardır.

Cappellaro (2016) çalışmasında sınıf öğretmeni adaylarının çevreye yönelik etik yaklaşımlarını incelemiştir. Çevre eğitimi dersi almış 116, 2.sınıf öğrencisine tam yapılandırılmış görüşme yöntemini uygulamıştır. Araştırma sonucuna göre sınıf öğretmeni adayları çevrenin çok boyutluluğu, biyoçeşitlilik, su temaları için zayıf insan merkezci; toprak, hava ve enerji temaları için çevre merkezci olarak tespit edilmiştir. Cevaplarda kullanılan terimler ve ifadeler yetersiz bulunmuş, çevre eğitiminde kullanılan birçok klişe cümlelere rastlanılmıştır. Sınıf öğretmeni adaylarının çevreye yönelik etik yaklaşımları daha çok üniversite öncesi aldıkları eğitim ve informal yolla edindikleri bilgilerden etkilendiği sonucuna varılmıştır.

Gerçek (2016) makalesinde üniversite öğrencilerinin çevre etiğine yönelik algılarını “Çevre Etiği Algısı” ölçeğini kullanarak incelemiştir. Araştırma grubunu 2015-2016 güz döneminde bir devlet üniversitesinde, her sınıf kademesinde, okuyan 223 gönüllü öğrenci oluşturmuştur. Öğrencilerin çevre etiğine yönelik algılarında anlamlı bir farklılık göstermediğini tespit etmiştir.

Alpak (2016) çalışmasında fen bilimleri öğretmen adaylarının ekosentrik ve antroposentrik tutumlarının ortalamasının üstünde, çevreye yönelik antipatik yaklaşımların ise ortalamasının altında olduğu; sürdürülebilir çevreye yönelik tutumun ise yüksek olduğu tespit etmiştir. Öğretmen adaylarının tutumların; cinsiyet, sınıf düzeyi, çevre bilimi dersi alma, çevre ile ilgili bilgi edinme, herhangi bir çevre kuruluşuna üye olma değişkenlerine göre anlamlı farklılık sonucuna ulaşmıştır.

Sungur (2017) çalışmasında lisans öğrencilerinin çevreye yönelik etik tutumlarını belirlemesini amaçlamıştır. Araştırma sonuçlarına göre cinsiyetin çevre etiği tutumunda istatistiksel olarak anlamlı bir değişken olmadığı, eğitim düzeyi arttıkça çevre etiği tutumlarının da pozitif yönde arttığı sonucuna ulaşmıştır.

Alpak Tunç ve Yenice (2017) çalışmalarında fen bilimleri öğretmen adaylarının çevreye yönelik etik yaklaşımları ile sürdürülebilir çevreye yönelik tutumlarını incelemiştir. Araştırmayı 2014-2015 eğitim öğretim yılında ege bölgesindeki üniversitelerin eğitim fakültesi fen bilgisi eğitimi anabilim dalında öğrenim görmekte olan öğretmen adaylarıyla gerçekleştirmişlerdir. Çalışmanın sonucunda fen bilimleri öğretmen adaylarının, genel olarak ekosentrik (çevre-merkezci) tutuma sahip olduğu ve sürdürülebilir çevreye yönelik tutumlarının olumlu düzeyde olduğunu sonucuna ulaşmışlardır. Ayrıca, fen bilimleri öğretmen adaylarının çevreye yönelik ekosentrik (çevre-merkezci) ve antroposentrik (insan-merkezci) tutum puanları arttıkça sürdürülebilir çevreye yönelik tutum puanlarının da arttığı buna karşın çevreye yönelik antipatik tutum puanları arttıkça sürdürülebilir çevreye yönelik tutum puanlarının azaldığını tespit etmişlerdir.

Karademir (2017) çalışmasında öğretmen adaylarının doğaya bağlılık düzeyleri ile etik tutumlarını belirlemek ve varsa aralarında ilişki olup olmadığını, demografik değişkenlerin etkisini ortaya çıkarmayı amaçlamıştır. Araştırmada öğretmen adaylarının çevreye yönelik etik tutumlarını belirlemek amacıyla Özdemir (2012) tarafından geliştirilen "Çevre Etiği Ölçeği" kullanılmıştır. Araştırmada öğretmen adaylarının doğaya bağlılık düzeylerini belirlemek amacıyla Frantz ve Mayer (2004) tarafından geliştirilen ve orijinal adı The Connectedness to Nature Scale (CNS) olan 14 maddelik Doğaya Bağlılık Ölçeği, araştırma kapsamında Türkçe'ye uyarlanarak kullanılmıştır.

Sönmez (2017) çalışmasında eğitim-öğretim alanında yapılan çevre etiği tez çalışmalarını incelemiştir. Çalışma kapsamında 2016 yılı aralık ayında YÖK Tez Tarama Merkezine tarama için "çevre etiği" kelimeleri yazılıp ve eğitim-öğretim konu alanı seçilerek taratıldığında kayıtlı yedi tez çalışmasına ulaşmıştır. Bir çalışmanın ortaöğretim 10. sınıf öğrencilerine, bir çalışmanın hemşirelik bölümü öğrencilerine, beş çalışmanın ise eğitim fakültelerindeki bölüm öğrencileri ile yapıldığı ve farklı fakülte öğrencileri ile yapılmış herhangi bir tez çalışmasının olmadığı görülmüştür. Çalışmaların altısının yüksek lisans tez çalışması, birinin doktora düzeyinde tez çalışması olduğu belirlenmiştir. Tez araştırmacılarının altısının kadın, birinin erkek olması ve 2009 yılından önce herhangi bir çalışmanın olmaması dikkat çekmiştir.

Bozdemir ve Faiz (2018) çalışmalarında öğretmen adaylarının çevreye yönelik ekosentrik (çevre-merkezci), antroposentrik (insan-merkezci) ve antipatik tutumlarını incelemiştir. Verilerin analizi sonucunda ekosentrik (çevre-merkezci) tutumların kız öğrenciler, antipatik tutum puanlarının erkek öğrenciler lehine olduğunu, sınıf düzeyi değişkeni açısından düzey arttıkça ekosentrik (çevre-merkezci) tutum puanlarının arttığı ve antipatik tutum puanlarının azaldığı tespit etmişlerdir. Öğrenim görülen lisans programı değişkeni bakımından öğretmen adaylarının antipatik tutum puanlarında sosyal bilgiler eğitiminde öğrenim gören öğretmen adayları lehine anlamlı bir farklılık bulmuşlardır.

4. TARTIŞMA ve SONUÇ

Bugünkü kuşağın çevreyi gelecek nesiller için koruması çok önemlidir. Bu nesillerin gelecekte hayatlarını doğrudan etkileyecek kararlar karşısında oy ve söz hakkı yoktur. Onların çıkarlarını koruyacak ve nesiller arası bir eşitlik düzeyini sağlayacak tek şey günümüz neslidir (Gautier, 2014). Günümüz nesillerinden eğitilmiş bireylerin yetiştiği üniversiteler, bireylerin çevreye karşı etik yaklaşımlarının oluşmasında etkili olacağı önemli eğitim kademelerinden birisidir.

Sungur (2017)'a göre ilkokuldan başlanarak çevre etiği eğitimi verilmesini savunurken, Sobel (2014) ise çevresel etik kaygılar ve ekolojik anlayışın gelişimi için bireylerin soyut düşünme becerilerine ulaşmış olması gerektiğini savunur. Bu nedenle soyut düşünme becerisine ulaşmış olan ortaöğretim ve özellikle de yükseköğretim öğrencilerine çevre etiği eğitiminin verilmesi önem kazanmıştır.

Türkiye'de üniversitelerde yapılan tez çalışmalarına bakıldığında çevre etiği ile ilgili üniversite öğrencilerini konu alan 2009 yılından bu yana sadece altı çalışmanın olduğu görülmüştür. Bu çalışmaların büyük çoğunluğunu Eğitim Fakültelerinde öğrenim gören üniversite öğrencileri oluşturmuş olup sadece bir çalışma hemşirelik lisans öğrencileriyle yapılmıştır (Sönmez, 2017). Çevre etiği ile ilgili çalışmaların eğitim fakültesi öğrencilerine uygulamasının nedeni bu fakültede öğrenim gören öğrencilerin çevre eğitimi ve çevre bilimi gibi dersleri almaları olduğu söylenebilir. Ancak eğitim fakültesi öğrencileri çevre eğitimi ve çevre bilimi derslerinde çevre etiği konusunu görmemektedirler. Çevre etiğinin çevre eğitimi ve çevre bilimi derslerinde yer alabilmesi için Özdemir (2016), çalışmasında tema olarak çevre etiği ünitesini eklemiştir.

Yapılan alan yazı taraması sonucunda üniversite öğrencilerine yönelik çevre etiği ile ilgili yapılan çalışmaların genellikle eğitim fakültesinde öğrenim gören öğretmen adaylarına yapıldığı görülmüştür. Çalışmaların daha çok nicel araştırmalar olduğu, üniversite öğrencilerinin çevre etiği düzeylerini cinsiyet, sınıf düzeyi ve çevre dersi alıp almama gibi değişkenler tarafından karşılaştırılan çalışmalar olduğu belirlenmiştir.

Çevre ve çevre etiği, birçok alanı kapsadığı için disiplinler arası çalışma alanı gerektirir. Üniversitelerde farklı fakülte ve bölümlerde çevre ile ilgili derslerde çevre etiği, konu ya da tema olarak ele alınmalıdır. Nitekim son yıllarda artan çevre olayları ile birlikte insanların çevreye karşı hassasiyetlerinin arttığı görülmektedir. Gelecekte kamu ve özel sektörde söz sahibi olacak üniversite öğrencilerinin bir çevre etiği düşüncesinin oluşması önemli olacaktır. Fen Bilimleri, Sosyal Bilimler, Sağlık Bilimleri, Çevre ve Doğa Bilimleri, Din, Ziraat, Turizm, Eğitim, Tıp, Mühendislik, Yönetim Bilimleri gibi alanlarda eğitim gören üniversite öğrencileri Çevre Eğitimi, Çevre Bilimi, Ekoloji, Çevre Sorunları, Yaban Hayatı Koruma gibi çevre ile ilgili derslerde çevre etiği konusunun ele alınması gelecek nesiller için önemli olacağı düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

- Alpak-Tunç, G. & Yenice, N. (2017). Fen Bilgisi Öğretmen Adaylarının Çevreye Yönelik Etik Yaklaşımları ile Sürdürülebilir Çevreye Yönelik Tutumlarının İncelenmesi, *International Electronic Journal of Environmental Education*, 7(1), 17-33.
- Alpak, G. (2016). Fen Bilgisi Öğretmen Adaylarının Çevreye Yönelik Etik Yaklaşımları İle Sürdürülebilir Çevreye Yönelik Tutumlarının İncelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü. Aydın.
- Atasoy, E. (2006). Çevre İçin Eğitim. Bursa: Ezgi Kitapevi.
- Bakar, E. (2010). Fen Bilgisi Öğretmen Adaylarının Biyoetik Eğitimiyle İlgili Uygulama ve Görüşlerinin Değerlendirilmesi. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara. 237s.
- Bilge, H. (2015). Öğrencilerin Çevresel Duyarlılıklarının Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Erzurum.
- Bozdemir, H. & Faiz, M. (2018). Öğretmen Adaylarının Çevreye Yönelik Ekosentrik, Antroposentrik ve Antipatik Tutumları. *Sakarya University Journal of Education*, 8(1), s.61-75.
- Bülbül, S. (2013). Fen Bilgisi Öğretmen Adaylarının Çevre Etiği Algıları Üzerine Bir Araştırma, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Ankara.
- Cappellaro, E. (2016). Sınıf Öğretmeni Adaylarının Çevreye Yönelik Etik Yaklaşımları. 15. Sınıf Öğretmenliği Eğitimi Sempozyumu, 11-14 Mayıs 2016, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Muğla.

- Deniş, H., Genç, H. (2007). Çevre Bilimi Dersi Alan ve Almayan Sınıf Öğretmenliği Öğrencilerinin Çevreye İlişkin Tutumları ve Çevre Bilimi Dersindeki Başarılarının Karşılaştırılması, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 13, 20-26.
- Des Jardins, J.R. (2006). Çevre Etiği, Çeviren: Ruşen Keleş, İmge Kitabevi, ISBN: 975-533-471-8, Ankara.539s.
- Dobson, A. (2016). Ekolojizm. Çeviren: Cengiz Yücel, İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi.
- Erten, S. & Aydoğdu, C. (2011). Türkiyeli ve Azerbaycanlı Öğrencilerde, Ekosentrik, Antroposentrik ve Çevreye Karşı Antipatik Tutum Anlayışları. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 41, s.158-169.
- Gautier, C. (2014). Petrol, Su ve İklim. Çeviren: Sevgi Genç, Ankara: TÜBİTAK Popüler Bilim Kitapları.
- Gerçek, C. (2016). Üniversite Öğrencilerinin Çevre Etiğine Yönelik Algıları. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 15(59), 1100-1107.
- Karademir, Y. (2017). Öğretmen Adaylarının Doğaya Bağlılık Düzeyleri ve Etik Tutumları. Yüksek Lisans Tezi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü. Muğla.
- Karahan, G. (2009). Hemşirelik Öğrencilerinin Ekosentrik, Antroposentrik ve Çevreye Yönelik Antipatik Tutumları. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü. İstanbul.
- Karakaya, Ç. (2009). Antroposentrik (İnsanı Merkeze Alan) Ve Nonantroposentrik (İnsanı Merkeze Almayan) Yaklaşımlara Göre Eğitim Fakültesi Son Sınıf Öğrencilerinin Çevreye Yönelik Bakış Açılımları, Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü. Samsun.
- Kılıç, S. (2008). Çevre Etiği Ortaya Çıkışı, Gelişimi ve Sonuçları. Ankara: Orion Kitabevi.
- Louv, R. (2012). Doğadaki Son Çocuk. Çeviren: Ceyhan Temürücü, Ankara: TÜBİTAK Popüler Bilim Kitapları.
- Önder, R. (2015). Üniversite Öğrencilerinin Çevre Eğitimi Gereksiniminin İncelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Denizli.
- Özdemir, O. (2016). Ekolojik Okuryazarlık ve Çevre Eğitimi. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Özdemir, O. (2012). Üniversite Öğrencilerinin Çevreciliği: Çevreye Yönelik Etik Tutumları. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 43, 373-385.
- Özer, M. (2017). Doğa Etiği. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Özer, N. & Keleş, Ö. (2016). Çevre Etiği Farkındalık Ölçeği Geliştirme Çalışması. *Fen Bilimleri Öğretimi Dergisi*, 4(1), 47-64.
- Özer, N. (2015). Fen Bilgisi Öğretmen Adaylarının Çevre Etiğine Yönelik Farkındalık Düzeylerinin Belirlenmesi, Yüksek Lisans Tezi, Aksaray Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü. Aksaray.
- Saka, M., Sürmeli, H. & Öztuna, A. (2009). Which Attitudes Preservice Teachers' Have towards Environmental Ethics, *Procedia Social and Behavioral Sciences*, 1, 2475-2479.
- Sobel, D. (2014). Ekofobiye Aşmak Doğa Eğitiminde Kalbin Yeri. Çeviren: İlknur Urkun Kelso, İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi.
- Sönmez, D. (2017). Eğitim ve Öğretim Alanındaki Çevre Etiği Tez Çalışmalarının İncelenmesi. *Gaziantep Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi*. 1(1). 55-66.
- Sungur, S. A. (2017). Lisans Öğrencilerinin Çevreye Yönelik Etik Tutumları. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5(41), 469-479.
- Sürmeli, H. & Saka, M. (2013). Preservice Teachers' Anthropocentric, Biocentric, and Ecocentric Environmental Ethics Approaches. *International Journal of Academic Research Part B*, 5(5), 159-163.
- Şenyurt, A., Bayık Temel, A. & Özkahraman, Ş. (2011). Üniversite Öğrencilerinin Çevresel Konulara Duyarlılıklarının İncelenmesi. S.D.Ü. Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi, Cilt 2, Sayı 1, s.8-15.
- Tuncay, B. (2010). Fen Bilgisi Öğretmen Adaylarının Yerel ve Genel Çevre Sorunlarına Karşı Sergiledikleri Etik Uslamlama Örüntüleri, Yüksek Lisans Tezi, Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Ankara.
- Turan, S. (2009). Eleştirel Düşünme Becerilerini Temel Alan Biyoloji Dersinin Ortaöğretim Öğrencilerinin Ekolojik Etik Yaklaşımlarına Etkisi, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü. İzmir.
- Uzel, N. (2014). Biyoloji Öğretmen Adaylarının Çevre Sorunlarına Yönelik Ahlaki Muhakemeleri, Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Ankara.
- Yıldırım, A., Şimşek, H. (2013). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri, Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- Yıldız, E. (2014). Fen ve Teknoloji Öğretmen Adaylarının Ekolojik Ayak İzi Farkındalık Düzeylerinin Belirlenmesi ve Değerlendirilmesi. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Ankara.